

הזירה הפלסטינית - משבר שגלומות בו הזדמנויות לישראל

אודי דקל

המערכת הפוליטית הפלסטינית מצויה במשבר עמוק בשל שורה ארוכה של גורמים שלובים, המזינים זה את זה. המוקד הוא המשבר סביב רצועת עזה, שהחמיר מאד בשנה האחרונה. במציאות הנוכחית אין באופק "נוסחת קסם" לפתרון הבעיות הפוליטיות, הביטחוניות וההומניטריות בתוך הרצועה, עם כל השלכותיהן השליליות על מערכת היחסים בין ישראל לרשות הפלסטינית. נוסף על כך שרויה המערכת הפלסטינית במצב תודעתי שצופה את פני "היום שאחרי עבאס (אבו מאזן)", הגורם לשיתוק היכולת לקבל החלטות גורליות. גורם נוסף למשבר הוא הפער, הבלתי ניתן לגישור, בין פת"ח לחמאס וחוסר יכולתם של ארגונים אלה לקדם פיוס ביניהם. לכך נוסף חוסר אמון פלסטיני בממשל טראמפ, לאחר שזה הפריך מספר הנחות יסוד בגישת ארצות הברית לסכסוך הישראלי-פלסטיני. על רקע זה, הסיכויים לקדם יוזמה מדינית בין המערכת הפלסטינית למדינת ישראל נמוכים מאוד, גם כאשר ממשל טראמפ יניח את "עסקת המאה" על סדר היום.

ממשלת ישראל מצידה דבקה במדיניות של ניהול הסכסוך, על יסוד הערכה כי אין סיבה ויכולת לקדם מהלכים שכרוכים בהם סיכונים ביטחוניים ופוליטיים לפני שיתבררו יחסי הכוחות בזירה פלסטינית ובזירה האזורית, אשר יאפשרו לישראל לבצר את האינטרסים שלה. לנוכח הסיכוי הנמוך לחולל פריצת דרך מדינית, ישראל מתמקדת בעיקר במתן מענה לסיכונים ביטחוניים. ואולם, תהליכים ומגמות בזירה הפלסטינית מצביעים על סיכויי הסלמה גוברים הן בגדה המערבית והן ברצועת עזה, לצד איום כי שחקנים אזוריים ובראשם איראן, טורקיה וארגוני הסלפייה-ג'האדייה ינסו להאיץ את ההידרדרות.

בתגובה לאתגר מורכב זה – המבוי המדיני הסתום, חולשת המערכת הפלסטינית ופוטנציאל ההסלמה – גיבש המכון למחקרי ביטחון לאומי **מתווה מדיני-ביטחוני לזירה הישראלית-פלסטינית**. תכליתו של המתווה לשפר את מצבה האסטרטגי של ישראל ולפתוח קשת חלופות להיפרדות מדינית, דמוגרפית וטריטוריאלית ממרבית האוכלוסייה הפלסטינית, תוך ניצול יתרונותיה האסטרטגיים של ישראל מול יריביה בזירה האזורית. יוזמה מדינית ישראלית תשפר את מעמדה הבינלאומי של ישראל ואת יכולתה למצות את ההזדמנות לכונן יחסים רשמיים בינה לבין מדינות ערב הסוניות הפרגמטיות. יתר על כן, היערכות מחודשת על פי הצעדים והערוצים המפורטים במתווה המוצע אמורה לחסום את הגלישה למציאות סבוכה של מדינה ישראלית-פלסטינית אחת, ולעצב מציאות מדינית-ביטחונית יציבה יותר, שתסייע לישראל לממש את חזונה – מדינה יהודית, דמוקרטית, בטוחה ומוסרית.

המשבר העמוק במערכת הפלסטינית

הזירה הפלסטינית מצויה במשבר עמוק שהחריף במהלך 2018 בשל שורת גורמים שלובים המזינים זה את זה: מבוי מדיני סתום וחוסר יכולת לקדם את היעדים הלאומיים הפלסטיניים; שיתוק המערכת הפוליטית בשל הציפייה ליום שאחרי עבאס, נוסף על חולשתה הבסיסית; המציאות הכלכלית הבעייתית בגדה המערבית והחמורה במידה רבה יותר ברצועת עזה; הקרע הפוליטי העמוק בין הרשות הפלסטינית לבין חמאס ומשבר רצועת עזה; המשבר ביחסים בין הרשות הפלסטינית לממשל ארצות הברית. **היום שאחרי עבאס** – למרות שמחמוד עבאס עדיין מכהן בשלושת התפקידים המרכזיים – ראש אש"ף, נשיא הרשות הפלסטינית וראש תנועת פת"ח – בפועל המערכת הפלסטינית נערכת ליום שאחרי לכתו. כל הכוחות הפנימיים מתארגנים לקראת עזיבתו את הבמה, בהנחה שגילו המתקדם ומצבו הרפואי יקשו עליו להישאר בתפקידו לאורך זמן. לרוב המועמדים "הטבעיים" לרשת את עבאס אין תמיכה ציבורית רחבה דיה כדי להיבחר כמחליפים יחידים, והם נתפסים בעיני הדור הצעיר המתוסכל והמאוכזב מהנהגתו כשייכים ל"דור הישן" של ההנהגה הלאומית – הדור שהגיע מתוניסיה, הנהגת החוץ. עם ירידתו הצפויה של עבאס מהבמה עולות שלוש אפשרויות: האחת, הנהגה קולקטיבית מקרב תנועת פתח, תוך פיצול הסמכויות שריכוז בידו עבאס – יושב ראש אש"ף, נשיא הרשות הפלסטינית ויושב ראש תנועת פת"ח; השנייה, במסגרת תנועת פת"ח ייבחר מנהיג יחיד שירכוז בידיו את מרבית מקורות הכוח של התנועה והרשות הפלסטינית; השלישית, פיצול המערכת תוך התחזקות מוקדי שליטה מקומיים, על בסיס מגמה הקיימת בגדה המערבית של התחזקות יסודות חמולתיים מסורתיים-

אזורים, הטבועים בחברה הפלסטינית. לפיכך לא ברור מה יהיה מגנון חילופי השלטון, אם המערכת הפלסטינית תלך לבחירות כלליות, כיצד ישתלב חמאס במהלכים אלה וכיצד יגיב הרחוב הפלסטיני.

היחלשות הרעיון הלאומי – אכזבה ותסכול נצברים בשל הקיפאון המדיני המתמשך מכרסמים במרכזיותו של הרעיון הלאומי המאוחד. סקרי דעת קהל שנערכו בשנים האחרונות בקרב הפלסטינים (על ידי סוקרים פלסטינים) מלמדים על אודות סדר עדיפות חדש, שמעמיד במרכז נושאים כמו רווחה כלכלית וזכויות אזרח. ביטוי נוסף לכך הוא הכרסום הניכר בתמיכה בפרדיגמת שתי המדינות, בעיקר בקרב הצעירים הפלסטינים, שהיא היעד הלאומי הפלסטיני המוצהר – כפי שהתגבש מאז תהליך אוסלו והובל על ידי הזרם המרכזי של המערכת הפוליטית הפלסטינית.

הפיצול הפנים-פלסטיני – עם השתלטות חמאס על רצועת עזה בשנת 2007 והפיצול הגיאוגרפי בין הרצועה לבין הגדה המערבית, נראה כי חלום המערכת הפלסטינית האחודה התפרק. לאחר כישלונם של ניסיונות פיוס חוזרים לאורך השנים, ובכללם מאמצי פיוס ניכרים בהובלת מצרים במהלך 2018, הופך הפיצול לעובדה כמעט מוגמרת. אגב כך ועקב הצלחת חמאס למצב עצמו ככתובת המדינית הבלעדית ברצועת עזה, התערער מעמדם של הרשות הפלסטינית ושל אש"ף כנציגים הלגיטימיים היחידים של העם הפלסטיני.

המשבר ברצועת עזה – המצב ההומניטרי ברצועת עזה הולך ומחמיר עקב השפעות מתמשכות של הסגר שהטילה ישראל על האזור, ומתעכב שיקום התשתיות האזרחיות. בעקבות החלטת חמאס להקים מנהלת עצמאית לניהול הרצועה הפעיל עבאס סנקציות, שעיקרן עצירתה של העברת תקציבים לאספקת צורכי היסוד של אוכלוסיית הרצועה ולתשלום משכורות. מספר ניסיונות שנעשו במהלך השנה האחרונה לקדם פיוס בין הרשות הפלסטינית ופת"ח לבין חמאס העלו חרס. עבאס אינו מוכן להתגמש בתביעתו לשליטה מלאה ברצועה (כולל בהיבט הביטחוני), על פי החזון העקרוני של "רשות אחת, חוק אחד, נשק אחד".

החל מאביב 2018 ניצל חמאס התארגנות אזרחית להפגנות מחאה לאורך גדר הגבול בין הרצועה לישראל בנרטיב של "צעדת השיבה" "צעדת השיבה". זו הפכה לסדרת הפגנות שבועיות אלימות ולעימותים סמוך לגבול רצועת עזה שכללו חיתוך הגדר, חדירה לשטח ישראל, השלכת מטענים ורימונים לעבר עמדות צה"ל בקו הגבול, פגיעה בדחפורים ובציוד מכני לבניית המכשול התת-קרקעי לאורך הגבול ושיגור בלונים ועפיפוני תבערה שגרמו מאות שריפות בנגב. כל אלה במטרה "לפרוץ את המצור" על עזה.

כתוצאה מההפגנות והרג של עשרות פלסטינים התפתחו סבבי הסלמה מוגבלים, שבמהלכם שוגרו מאות רקטות ופצצות מרגמה ליישובי עוטף עזה. מצרים בהנהגת הנשיא א-סיסי נטלה את תפקיד "המבוגר האחראי" וגילתה פעילות נמרצת בניסיון להרגיע את השטח, עד כדי מיצובה כגורם המרסן היחידי כמעט למניעת הידרדרות לעימות צבאי בעצימות גבוהה בין הצדדים. מצרים פתחה מסלול הידברות בעל שלושה נתיבים: האחד, מסלול בלתי ישיר לדיון על ההקלות בסגר על הרצועה ולהפסקת אש בין חמאס וג'האד אסלאמי לישראל; השני, לפיוס פנים-פלסטיני בין הרשות הפלסטינית לחמאס; והשלישי – לחילופי שבויים/אסירים וגופות החיילים הישראלים בין ישראל לחמאס. בעקבות המצב המחמיר ברצועה פעלה מצרים יחד עם שליח האו"ם ניקולאי מלדנוב לקידום 'הסדרה' שתייצב את המצב לזמן ממושך. גם קטר הייתה מעורבת במגעים בשל תפקידה בתקצוב הרצועה. בהמשך השתנתה ה'הסדרה' ל'הבנות', שמשמעותן פחות מהסכם רשמי כדי שהצדדים יוכלו להגיע להסכמות ללא הכרה הדדית. פעילות התיווך המצרי נדרשה לאזן בין צלעות של משולש – ישראל, חמאס והרשות הפלסטינית. הצלע הראשונה – הסדר בין ישראל לחמאס, שמשמעותו פגיעה במעמד הרשות כגורם המייצג באופן בלעדי את הפלסטינים, והנצחת שלטון חמאס ברצועת עזה; הצלע השנייה – המערכה נגד "המצור" (הסגר) על הרצועה שמוביל חמאס משרתת אותו לא רק במאבק לשיפור המצב ההומניטרי ברצועה, אלא גם במאבק הפנימי נגד פת"ח והרשות הפלסטינית, בזכות יכולתו להביך את ישראל ולהפגין את יכולותיו בהובלת "מאבק עממי". זאת ועוד, אם יושג הסדר פיוס פנים-פלסטיני בין הרשות לחמאס, תיפגע יכולתה של ישראל לבדל בין רצועת עזה לבין הגדה המערבית; הצלע השלישית היא בין ישראל לרשות הפלסטינית – בשאיפתה לשקט ולרגיעה ביטחונית ברצועת עזה טרפדה ישראל את מאמציו של עבאס "להוריד את חמאס על הברכיים", והיא נמנעת מקידום תהליך מול הרשות ומסימונה כפרטנר להסדר מדיני.

תחילה ניהלה מצרים את המגעים להסדרה בין חמאס לישראל במסלול העוקף את הרשות הפלסטינית, וללא התניה בהשלמת תהליך פיוס פנים-פלסטיני. אולם, נשיא הרשות עבאס פעל לסכל הסדר נפרד בין ישראל לחמאס באמצעות התעמתות עם מצרים ועם גורמי הקהילה הבינלאומית המעורבים במגעים (שליח האו"ם ונציגי ממשל טראמפ), ואיים בהפסקה מוחלטת של סיוע הרשות לעזה. לבסוף, ה'הבנות' שגיבשה מצרים בהסכמת הצדדים כוללות שלושה שלבים עיקריים: הראשון – הפסקת אש ממושכת תמורת הקלות בסגר; השני – שיקום הרצועה; השלישי – החזרת שלטון הרשות הפלסטינית באופן הדרגתי לרצועה. הוצאתה לפועל של עסקה להשבת גופות החיילים והנעדרים הישראליים תהיה ככל הנראה התנאי להתקדמות מהשלב הראשון –

של הפסקת האש והקלות בסגר – לשלב השני, שאמור לכלול פרויקטים של תשתית לשיקום עזה ולייצור עשרות אלפי מקומות עבודה – במימון הקהילה הבינלאומית, וייתכן גם הקמת מעבר ימי בין עזה לקפריסין או לאל-עריש. תהליך הפיוס בין הרשות הפלסטינית לחמאס מתחייב כדי לאפשר את תרומת הקהילה הבינלאומית, המתנה את הסיוע לשיקום הרצועה בהעברת התקציבים דרך ממשלת הרשות הפלסטינית.

אירוע הסלמה שפרץ בנובמבר 2018 בעקבות היתקלות בין חמאס לכוחות צה"ל בתוך הרצועה התרחש תוך כדי החלת השלב הראשון: חמאס הפחית את האלימות על הגדר; ישראל הרחיבה את מרחב הדיג, אפשרה הכנסת דלק במימון קטרי והקלה במעבר סחורות לרצועה; קטר, באישור ישראל, העבירה לרצועה סכום חדשי של 15 מיליון דולר לתשלום משכורות פקידי חמאס; מצרים שמרה על מעבר רפיח פתוח לאנשים ולסחורות. תחילת יישום השלב הראשון ורצונה של ישראל להמנע מהסלמה אפשרו חזרה מהירה למסגרת הפסקת האש.

על ישראל לתת עדיפות לאינטרסים ארוכי הטווח שלה, על חשבון האינטרסים קצרי הטווח של שקט ורגיעה. עדיף לישראל כי שיקום הרצועה ייעשה דרך הרשות, כדי שהיא ולא חמאס תקצור את פירות השיקום בראיית הציבור הפלסטיני. לכן, עליה לגבש תכלית משותפת עם הרשות הפלסטינית, מצרים וגורמים רלוונטיים בזירה הבינלאומית. התכלית מכוונת להקלת המצוקה ההומניטרית ברצועה ופיתוח תשתיות, בתנאי של השבת שלטון הרשות לרצועה. פעולה משותפת תיצור מנוף לחץ משמעותי על חמאס ותגביל את יכולת התמרון שלו. מעורבותו של כוח משימה בינלאומי ברצועה תהווה גורם מרסן לחמאס ותאמיר את מחיר ההפסד עבורו, אם יבחר לשוב להתנגדות אלימה. לפיכך, על ישראל לסייע למצרים במאמצי הפיוס הפנים-פלסטיני, וזאת במטרה לחזק את אחיזת הרשות בעזה כגורם אחראי וסימונה ככתובת לקידום הסדר מדיני. ישראל מתנה כל הסדר מדיני בפירוז הישות הפלסטינית מיכולות צבאיות המאיימות על ישראל, והיא מקיימת דרישה זו במערכה הממושכת נגד תשתיות הטרור בגדה המערבית. לאורך זמן תידרש ישראל ליישם את דרישות הפירוז גם ברצועה. לאור הערכה שחמאס לא יוותר על כוחו הצבאי, במוקדם או מאוחר, ישראל לא תוכל להימלט ממבצע צבאי ברצועה עזה לפירוק היכולות הצבאיות שלו.

המציאות הכלכלית – המצב הכלכלי בגדה המערבית טוב לאין שיעור מזה שברצועה עזה, אך הכלכלה שם סובלת עדיין מבעיות יסוד. הכלכלה הפלסטינית תלויה באופן מוחלט בישראל. כ-130 אלף פועלים פלסטינים מתפרנסים מעבודה בישראל (חלקם בלי היתרים חוקיים) ובאזורי תעשייה בהתנחלויות. דוח קרן המטבע העולמית שפורסם לקראת כינוס המדינות התורמות לרשות הפלסטינית סוקר את הכלכלה הפלסטינית

בשנה שחלפה, ועוסק בסדרה ארוכה של נושאים.¹ עיקרו בתיאור ההידרדרות הכלכלית, החברתית וההומניטרית ברצועת עזה – שיעור אבטלת צעירים של כ-70 אחוזים, כל אדם שני נמצא מתחת לקו העוני והמגזרים היצרניים בנסיגה. הדוח מתייחס גם לגדה המערבית ומתאר ירידה בנתוני הצמיחה בתחום הכלכלה (כ-2 אחוזים) במחצית הראשונה של שנת 2018, וכן מצב שבו הגירעון של הרשות הפלסטינית צפוי להגיע עד סוף השנה לשיעור של 8.2 אחוזים מהתמ"ג (כ-1.24 מיליארד דולר). זאת, בין היתר, בשל גירעון שנתי שוטף של כ-600 מיליון דולר בהעברת סיוע מהמדינות התורמות. עוד מצביע הדוח על סיכונים לכלכלה ולמשק הפלסטיני, במקרה שיפחת הסיוע מהמדינות התורמות ויימשך הלחץ הכלכלי שמפעילה הרשות הפלסטינית על רצועת עזה. כמו כן, אם החקיקה הישראלית לקיצוץ העברת כספי המסים לרשות תמומש, הלחץ הפיסקלי על הרשות צפוי להחמיר באופן ניכר. הדוח קובע כי הקלה בסנקציות של הרשות הפלסטינית כלפי הרצועה והזרמת כספים מחודשת אליה, לצד גורמים אחרים, עשויות לפגוע במידה רבה במצבה של הרשות וביכולתה לממן את המשכורות גם בגדה המערבית. מכאן שהעומות בין עבאס לחמאס חורג מהממד הפוליטי וקשור ישירות גם למצבה הכלכלי של הרשות הפלסטינית בגדה המערבית. עוד בהקשר הכלכלי, המצוקה הגדולה ביותר היא בקרב הדור הצעיר המשכיל, שבקרבו אחוזי האבטלה גבוהים וניכר קושי במימוש עצמי ובמציאת מקומות עבודה הולמים, ששכר ראוי בצידם. על רקע זה נוצר משבר אמון חמור בין התושבים לבין ההנהגות – גם של הרשות הפלסטינית וגם של חמאס – וגובר החיפוש אחר רעיונות חלופיים לאלו של ההנהגות בשדה הפוליטי. הלך הרוח הזה (לצד היחלשות הרעיון הלאומי המאחד של חתירה להגדרה מדינית עצמית) בא לידי ביטוי בתמיכה גוברת ברעיון המדינה האחת הישראלית-פלסטינית, שכל אזרחיה ייהנו מזכויות שוות ומלאות.

התרחקות ממשל טראמפ מהמדיניות האמריקאית המסורתית ביחס לסכסוך

הישראלי-פלסטיני – נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ חוזר ומערער על עקרונותיה הבסיסיים של העמדה הפלסטינית, באורח חסר תקדים בהשוואה למדיניות הממשל האמריקאי בעשורים האחרונים. הוא הסיר מסדר היום של המשא ומתן סוגיות בעייתיות ובכך הוא מכרסם ברלוונטיות של הדרך המדינית הפלסטינית, ובעיקר במה שהוא מזהה כחסמים לתהליך מדיני.

טראמפ הכיר בירושלים כבירת ישראל והעביר לעיר את השגרירות האמריקאית; צמצם את התמיכה הכלכלית ברשות הפלסטינית; הפסיק את התמיכה באונר"א, הפועל בחסות האו"ם ומנציח את מעמד הפליטים הפלסטינים ולפיכך את בעיית הפליטים; שלל את הווטו הפלסטיני על כינון יחסים רשמיים ונורמליים בין ישראל למדינות

ערב הפרגמטיות, המקורבות לווינגטון; וסגר את נציגות אש"ף בווינגטון. לכל אלו נוספה הבטחתו של טראמפ לקדם "דיל" – הסכם כולל בין ישראל לפלסטינים, בלי להתחייב כי יהיה מבוסס על כינון מדינה פלסטינית עם ריבונות מלאה ועל פינוי התנחלויות. ההנהגה הפלסטינית גורסת כי הצהרות הנשיא נועדו לשרת אינטרסים של ישראל, וכי הצעות שליחיו ג'ארד קושנר וג'ייסון גרינבלט אשר לתנאים ליישוב הסכסוך מנותקות מהמציאות בשטח ומוטות לטובת ישראל. לפיכך, עבאס ודובריו הכריזו כי ארצות הברית איבדה את מעמדה כמתווכת אמינה והוגנת.

בנאומו בכינוס המועצה המרכזית של אש"ף ב־28 אוקטובר הדגיש עבאס כי הפלסטינים נמצאים בשלב הקשה ביותר בהיסטוריה שלהם, והם ניצבים מול "רגע היסטורי" של "להיות או לא להיות". הוא ציין כי לא תהיה מדינה נפרדת בעזה ולא תהיה מדינה פלסטינית ללא עזה; דרש שמזרח ירושלים תהיה הבירה הפלסטינית; עבאס התנגד למדינה בגבולות זמניים וחזר על התנגדותו ל"עסקת המאה" של הנשיא טראמפ; פנה לחמאס וציין שעמדתו משרתת את האג'נדה של התומכים בהפרדת הרצועה מהגדה ובהקמת אוטונומיה בגדה; בנושא משכורות האסירים, הפצועים ומשפחות השאחידים, עבאס ציין כי פגיעה באלו היא "קו אדום", וכי "חוק קיזוז כספי מחבלים" לא ימנע מהרשות הפלסטינית לשלם לציבור זה.

מבוי מדיני סתום ועתיד מעורפל

חוסר היכולת לקבל החלטות גורליות, הן בצד הפלסטיני והן בצד הישראלי, יחסום כל יוזמה להתקדמות מדינית בין המערכת הפלסטינית למדינת ישראל וליציאה מהמשבר ההומניטרי והשלטוני ברצועת עזה. הנהגות שני הצדדים – הרשות הפלסטינית וממשלת ישראל – התמקמו במרחב נוחות המכונה סטטוס קוו, שאינו מצריך קבלת החלטות קשות אלא המשך ניהול הסכסוך. ההנהגה הפלסטינית הבהירה כי לא תתייחס להצעות מטעם ממשל טראמפ, בשל היותו מוטה לצד ישראל ותמשיך לקדם הכרה בינלאומית מלאה במדינה פלסטינית. גם ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו מעדיף כי חשיפת התוכנית האמריקאית תידחה לפחות עד לאחר הבחירות בישראל האמורות להתקיים ב־19 באפריל 2019 והתבררות סוגיית יורשו של עבאס. גם מנהיגי מדינות ערב, שתחילה גילו תמיכה ברעיון שממשל טראמפ יניח יוזמה להסדר ישראלי-פלסטיני אשר תכלול רכיבים אזוריים, אט־אט הרחיקו את עצמם בנימוס מעמדה זו, המהווה שינוי מגישתו הביססית מסורתית של העולם הערבי ביחס לפתרון הסכסוך. בשלב זה קשה למצוא גורם רציני שיתייחס ברצינות לפוטנציאל "עסקת המאה" שהבטיח נשיא ארצות הברית.

מהתבטאויות ומעשים של הממשל עולים סימנים לתפיסת הסדר חדשה הקרובה יותר לעמדות ישראל, שלפיה הפלסטינים אינם בהכרח זכאים למדינה עם ריבונות מלאה בכל הממדים ועל בסיס גבולות '67. שגרירת ארצות הברית באו"ם לשעבר ניקי היילי התייחסה לזכות השיבה, וגרסה כי השאיפה הפלסטינית שפליטים וצאצאיהם יורשו לחזור לבתיהם בגבולות ישראל לפני 1967 הוסרה מהשולחן. המסרים של ממשל טראמפ מדגישים כי הפרדיגמה הישנה של הסדר כולל נכשלה, והפלסטינים במו ידיהם דחו את ההזדמנויות להסדר קבע. לפיכך נדרשות גישה חדשה להגדרת תנאי הסכסוך ופעולות ממשיות לשינוי המצב. עד כה דוחה הנשיא טראמפ את פרסום תוכניתו, אם בשל העובדה שזו אינה מגובשת דיה, לצד הקשיים לגבש מטרייה אזורית שתתמוך בה ותשכנע את הצד הפלסטיני לשתף עימה פעולה, וגם בשל הקושי להצביע על עיתוי מתאים למינוף התוכנית. (בשלב זה, הכוונה היא להשיק את התוכנית בתחילת שנת 2019).

ישראל מוטרדת במיוחד מיציבותה של המערכת הפלסטינית ביום שאחרי עבאס. זאת, מתוך הבנה שמערכת לא יציבה, כאוטית או מתפרקת תערער את היציבות היחסית בזירת הסכסוך ותביא להגברת הטרור. שחקנים אזוריים ובראשם איראן, טורקיה וארגוני הסלפייה-ג'האדייה עלולים לנצל את ההזדמנות כגורמים מאיצי אי-יציבות. בראייתם, לכתו של עבאס היא בחזקת שעת כושר וחלון הזדמנויות לערעור המערכת הפלסטינית ולעיצובה מחדש על פי העדפתם, בהובלת חמאס. מצב זה מייצר איום ביטחוני, כלכלי ודמוגרפי ממשי על ישראל.

לאן מובילות המגמות?

מחקר רחב היקף שנערך במהלך 2018 במכון למחקרי ביטחון לאומי **תרחישים בזירה הישראלית-פלסטינית: האתגרים האסטרטגיים והמענים האפשריים**, לימד כי בניתוח המצב ובמבט קדימה, יש להביא בחשבון **שלושה מצבי יסוד אפשריים עתידיים של הרשות הפלסטינית**² (הניתוח רלוונטי לגדה המערבית בלבד, כל עוד אין פיוס פנים-פלסטיני): **רשות מתפקדת ומשתפת פעולה** – בדומה למצב כיום, שבו הרשות הפלסטינית היא גורם שלטוני מתפקד פחות או יותר, המעניקה שירותים ציבוריים, מחזיקה במונופול על הכוח (בשטחי הגדה המערבית) והוא הכתובת האחראית והרשמית בזירה המדינית ומשתפת פעולה עם ישראל, הן במישור הביטחוני והן במישורים נוספים; **רשות עוינת** – מצב שבו הרשות הפלסטינית עודנה מתפקדת כגורם השלטוני הפלסטיני המוכר והיא הכתובת האחראית, אך היא עוינת כלפי ישראל, אינה משתפת עימה פעולה ומאפשרת פעילות טרור מתחומה ומשתפת בה; **רשות חלשה**

עד כושלת – הרשות הפלסטינית מאבדת את אחיזתה, מנגנוניה מפסיקים לתפקד, היא מאבדת את המונופול על הכוח ואינה מסוגלת לתפקד כשלטון מרכזי. מצב זה יכול להביא להסלמה רחבה.

לישראל אינטרס חיוני בקיומה של רשות פלסטינית אחראית, יציבה ומתפקדת באפקטיביות, שעליה מתקיים שיתוף פעולה ביטחוני המבוסס על אינטרסים חופפים נגד הטרור ונגד חמאס. התחזקות הרכיב המדינתי הפלסטיני ובניית המוסדות הן גורמים מרכזיים, ובהקשר זה הן אינטרס ישראלי. עם זאת, התהליכים שתוארו מפחיתים את הסיכוי למיצובה של רשות אחראית, מתפקדת ומשתפת פעולה עם ישראל, בפרט כל עוד אין פריצת דרך מדינית ואם ייפגע הסיוע החיצוני המועבר לה. על פי ההערכה, הסיכויים להתפרצות אלימה בשטחי הגדה המערבית עלו באחרונה במידה משמעותית כל עוד חמאס, בעידוד איראן וטורקיה, מבין שביכלתו להסלים את מתקפת הטרור בגדה המערבית ובה בעת להיות מרגיעה יחסית ברצועת עזה. זאת, על רקע הפגיעה במעמדו הפוליטי של עבאס, אובדן הלגיטימיות שלו בעיני הציבור הפלסטיני, יחסיו המעורערים עם ראשי מדינות ערב וכן עקב מצבו הבריאותי.

מדיניות ישראל: משמעות והמלצות ל-2019

ממשלת ישראל השלימה עם העובדה שבעת הנוכחית לא ניתן להגיע להסדר כולל עם הפלסטינים. זאת בשל מספר סיבות: היעדר מנהיגות בצד הפלסטיני שיכולה להגיע להסכם עם ישראל ובעיקר ליישם אותו; ממשלה ישראלית הנשענת על קואליציה ימנית שחלק מרכיביה מתנגדים להסכם שכרוך בפתרון שתי מדינות לשני עמים, לפחות בעת הנוכחית; פערים שאינם ניתנים לגישור בעמדות הצדדים בסוגיות הליבה של הסכם הקבע – חוסר גמישות בתביעות הפלסטיניות בסוגיות הפליטים וזכות השיבה, חלוקת ירושלים, הכרה בישראל כבית הלאומי של העם היהודי ובפתרון שתי מדינות לאום; הפיצול במחנה הפלסטיני; והעובדה שרק ישראל יכולה למנוע את השתלטות חמאס על הגדה המערבית.

ב-2018 צוינו 25 שנים להסכם אוסלו בין ישראל לארגון לשחרור פלסטין (אש"ף). לאורך השנים שחלפו ביכרה המדיניות הישראלית משא ומתן לשלום עם אש"ף/הרשות הפלסטינית ומלחמה בטרור של חמאס – שנתפס כאויב העיקרי במחנה הפלסטיני. בשנה האחרונה חל שינוי במדיניות זו, כאשר ממשלת ישראל בחרה לבודד את הרשות הפלסטינית ולנהל משא ומתן (אמנם עקיף) עם חמאס על הסדרה/הבנות ברצועה. שינוי המדיניות של ישראל לווה בתגובה קשה לטרור שביצע חמאס בגדה המערבית בדצמבר 2018, כאשר כוחות צה"ל נכנסו למוסדות רשמיים של הרשות באזור. המשמעות היא

החלשה משמעותית של הרשות הפלסטינית ומתן לגיטימציה לחמאס, שאינו מכיר בישראל, מחויב להשמדתה וגובה וויתורים מישראל באמצעות הפעלת כוח וטרור. הסכנות הגלומות בתהליך זה רבות, ישראל משדרת למעשה כי הטרור משתלם. יתר על כן, כיום מיישמת ממשלת ישראל הלכה למעשה את מדיניות ניהול הסכסוך, שבליבה תפיסה אסטרטגית כי הזמן פועל לטובתה, ואין סיבה לקדם תהליכים שכרוכים בהם סיכונים לפני שיתבררו יחסי הכוחות במערכת הפלסטינית ובעולם הערבי בכלל. ההתמקדות היא במענה לאתגרים הביטחוניים, תוך שינוי המצב בשטח על ידי חיזוק ההתנחלויות, בד בבד עם הכנת תשתית חוקית ומשפטית להחלת החוק הישראלי ולסיפוח שטחים ביהודה ושומרון.

במחקר התרחישים שבוצע במכון למחקרי ביטחון לאומי נמצא כי כל קשת החלופות מתכנסת, בסופו של דבר, לשני מצבי סיום עקרוניים: שתי מדינות או מדינה אחת (מצב 'שתי מדינות' כולל שני מצבים – מדינה פלסטינית עם ריבונות מלאה, או מדינה פלסטינית עם ריבונות מוגבלת המכונה "מדינה מינוס"; גם מצב 'מדינה אחת' כולל שני מצבים – מדינת כל אזרחיה עם זכויות שוות ליהודים ולערבים/הפלסטינים, שהמשמעות היא שאינה יהודית, או מדינה ללא זכויות שוות, שהמשמעות היא שאינה דמוקרטית). המשך המצב הקיים וכן תרחישי החלת החוק הישראלי בגדה המערבית וסיפוח שטחים – משמעותם בסבירות גבוהה היא גלישה למציאות של מדינה אחת. בין שמדובר באידיאולוגיה של שוליים קיצוניים בשני הצדדים ובין בהנהגות שאינן מסוגלות לקבל החלטות אסטרטגיות כבדות משקל, הכיוון מנוגד ליעודה של מדינת ישראל – יהודית ודמוקרטית, בטוחה ומוסרית. בהנחה שמציאות זו לא תשתנה בטווח הקרוב, האפשרות של קידום הפרדות ויישום הסכם של שתי מדינות הולכת ונעלמת. לרעיון של מדינה אחת יש תומכים בקרב יהודים וערבים תושבי ישראל, וגם בקרב החברה הפלסטינית (בעיקר בדור הצעיר). עם זאת, תמיכה זו מתעלמת מהעובדה שבין הירדן לים מצויות שתי קבוצות לאומיות דתיות מובחנות, שאין להן כוונה ויכולת להתמוגג לכלל חברה אחת מתפקדת. אין לכך תקדים היסטורי מוצלח. חמור מכך, קיימת סכנה של גלישה למצב של מדינה אחת עם רוב ערבי, שתסכן את המשך המפעל הציוני.

יודגש כי על פי סקרי דעת קהל, ובכללם אלה שנערכו לאורך השנים במכון למחקרי ביטחון לאומי,³ רוב הציבור בישראל מבקש הפרדות מהפלסטינים ועדיין תומך בפתרון 'שתי מדינות לשני עמים'. אפשר לשער כי התמיכה בהפרדות והנכונות לשלם את מחירה אף יגברו כאשר הציבור הישראלי יבין לעומק ויפנים את המשמעויות של מדינה אחת שוויונית (למשל, 'חוק שבות' ליהודים ובמקביל 'זכות שיבה' לפלסטינים).

או אז תתעורר התנגדות פעילה גם לאפשרות זו. משמעותה של התנגדות זו היא זניחת החלום של ארץ ישראל השלמה, הקפאת הבנייה בהתנחלויות מבודדות בעומק השטח הפלסטיני, וייתכן אף פינוי שלהן בעתיד. בכל מקרה, אין סיכוי שהחברה הישראלית תסכים לשוויון זכויות מלא לאזרחים הפלסטינים במסגרת מדינה אחת. יתר על כן, כל ניסיון לייצר מצב של שוויון יגרום חוסר יציבות עקב מאבק פלסטיני מתמיד לסגירת פתחים. בתנאים אלה עלול המאבק האלים לגלוש למלחמת אזרחים באותה מדינה. ועדיין, בעת הנוכחית ישראל מעמיקה את שליטתה הצבאית בשטחי יהודה ושומרון ומרחיבה את הבנייה בהתנחלויות – במה שנתפס על ידי הפלסטינים והקהילה הבינלאומית כקביעת עובדות בשטח באופן חד־צדדי, לשם קעקוע האפשרות להקמת מדינה פלסטינית בעתיד. לפיכך הולכות ומצטמצמות האופציות העתידיות לישראל ומתהווה מציאות סבוכה שעיקרה אי־יכולת היפרדות. מצב זה מכרסם במעמדה של ישראל בזירה הבינלאומית ובין היתר בא לידי ביטוי בהחלטה 2334 של מועצת הביטחון, שקבעה כי ההתנחלויות שבנתה ישראל בשטחים שנכבשו ב־1967 אינן חוקיות ומסכלות את פתרון שתי המדינות, ואשר התקבלה לאחר שארצות הברית בתקופת ממשל אובמה נמנעה מהטלת וטו עליה. לכך מצטרפות ההצלחות של תנועת החרם נגד ישראל (BDS), כולל גיוס יהודים מהמחנה הליברלי בארצות הברית – שהמשך השליטה בפלסטינים סותר את ערכיהם בתחום זכויות האדם – למחאה פעילה נגד ישראל. בהקשר זה, הקרע בין ישראל לגורמים בקהילה היהודית הגדולה בתפוצות הוא מסוכן ביותר.

עם כל זאת, ממשלת ישראל רואה בסכסוך הישראלי-פלסטיני זירה משנית ביחס לאיום הגלום בהתבססות האיראנית בזירה הצפונית, והיא מתמקדת בהבטחתם של מספר אינטרסים בסיסיים:

הראשון – יציבות ושקט ביטחוני מבוססים על ניהול מערכה מתמשכת לפירוק תשתיות טרור בכל מרחבי הגדה המערבית, לצד שיתוף פעולה ביטחוני עם מנגנוני הביטחון הפלסטיניים, ומאמץ לשפר את המצב הכלכלי ואת מרקם החיים של הציבור הפלסטיני בגדה על מנת לצמצם מוטיבציה לטרור ול אלימות.

השני – רשות פלסטינית אחראית ומשתפת פעולה – כתובת אחת שניתן לכוון מולה כללי משחק; מטפלת באוכלוסייה האזרחית; מתנגדת להתבססות חמאס ולמעורבות של גורמים מערערי יציבות כדוגמת איראן, ומחויבת לתיאום עם ישראל ולשיתוף פעולה ביטחוני עימה.

השלישי – המשך הבידול בין הגדה לרצועה ומזעור ההשפעה השלילית של רצועת עזה וחמאס בגדה.

הצורך בנטילת יוזמה ועיצוב מציאות משופרת לישראל

על בסיס ההבנה שישראל עומדת כיום בפני מבוי מדיני סתום ומסוכן, ובניגוד להערכה שאין מה לעשות לשינוי המצב, גובש במכון למחקרי ביטחון לאומי מתווה פעולה מדיני-ביטחוני לזירה הישראלית-פלסטינית.⁴

למתווה שתי מטרות: האחת – לשפר את מצבה האסטרטגי של ישראל ולפתוח לה מניפת אפשרויות לעתיד; השנייה – למנוע גלישה למציאות של מדינה אחת, שאליה להערכתנו מובילים התהליכים והמגמות. עיקרו של המתווה הוא עיצוב מציאות משופרת שתאפשר בעתיד אופציות לסיום שליטת ישראל בפלסטינים ולהבטחת רוב יהודי מוצק בישראל הדמוקרטית. במילים אחרות: מטרת המתווה היא להכשיר את התנאים להיפרדות מדינית, טריטוריאלית ודמוגרפית מהפלסטינים, לשם שמירה על ישראל יהודית, דמוקרטית, בטוחה ומוסרית.

במסגרת תהליך תכנון אסטרטגי שנערך במכון נבחנו חלופות מדיניות שונות לזירה הפלסטינית, אשר נדונות בשיח הציבורי והמקצועי. נמצא כי החלופה היציבה יותר יחסית, שתאפשר לישראל להתמודד עם אתגרי העתיד בצורה המיטבית ותשמר את צביונה ואת האינטרסים הבסיסיים והביטחוניים שלה, היא היפרדות לשתי ישויות מדיניות נפרדות. מאחר שחלופת הסכם קבע המבוסס על שתי המדינות אינה ישימה בהווה וכנראה גם בעתיד הקרוב, גובשה חלופה המשלבת את היתרונות של שלושה מסלולי התקדמות: הראשון – הסדרי מעבר או הסדרי ביניים עם הרשות הפלסטינית, לפי הכלל שמה שמוסכם או מקובל מיושם, במקום הנוסחה של 'הכול או לא כלום'; השני – צעדי היפרדות ישראלים עצמאיים לקידום הסדר של שתי ישויות מדיניות נפרדות ומובחנות, להוכחת רצינות כוונות ישראל ושלילת אפשרות הווטו הפלסטינית; השלישי – גיוס מעורבות אזורית הכוללת סיוע לרשות הפלסטינית בתהליכי בניית מדינה ובשיפור המצב הכלכלי-שתייתי, בד בבד עם הידוק שיתוף הפעולה עם ישראל.

זו העת לפעול

ישראל מצויה במצב אסטרטגי ייחודי שמקנה לה הזדמנות לבצר את עתידה. במקום מדיניות נטולת יוזמה שמשמעותה גלישה למציאות של מדינה אחת, יש לנקוט מדיניות מעצבת ופעילה, בהתבסס על היתרונות האסטרטגיים הבאים: ממשל אמריקאי אוהד – המתווה המוצע על ידי המכון יכול להשתלב בתוכנית המדינית ("עסקת המאה") של הנשיא טראמפ כאשר זו תוצג, וגם לעמוד בפני עצמו כתוכנית חלופית; מספר מדינות ערביות מובילות מוכנות כיום יותר מאשר בעבר לשותף פעולה עם ישראל ולסייע לתהליך שיכשיר את התנאים לביסוס מדינה פלסטינית עצמאית ומתפקדת;

הסכסוך הישראלי-פלסטיני איבד ממרכזיותו בפוליטיקה של המזרח התיכון ושל המערכת הבינלאומית – התפתחות המחלישה את כוח הווטו הפלסטיני ואת התביעה הפלסטינית החד-צדדית של 'הכול או לא כלום': כל השטחים שנכבשו ב-67' (או שווה ערך), בירה פלסטינית בירושלים, הכרה ב'זכות השיבה' של הפליטים הפלסטינים ויישומה באופן חלקי. רוב הציבור בישראל תומך כאמור בהפרדות מהפלסטינים, ועדיין סבור שהאפשרות של שתי מדינות לשני עמים עדיפה על פני החלופות האחרות; הקהילה הבינלאומית דוגלת עדיין בפתרון שתי המדינות והיא צפויה להירתם ולסייע, אם ישראל תחזור ותציג את מהלכיה כמקדמים אפשרות זו.

ישראל חזקה ואיתנה. יציבותה, המגובה בעוצמה צבאית וטכנולוגית ניכרת על פני יריביה, פותחת לה מרווח פעולה מדיני-ביטחוני רחב. החלטות מעמדת עוצמה עדיפות על פני פעולה כתוצאה מהידחקות לפינה וקבלת החלטות בתגובה ללחץ פנימי וחיצוני. אומנם האיומים לא התפוגגו וההתמודדות עם אתגרים מהותיים מבית ומחוץ לא פסקה, אך משקלם פחת. דווקא כעת, כאשר ישראל אינה נמצאת במצב חירום ואין עליה איום קיומי, זו העת לנקוט יוזמה בראייה קדימה, לכוון תהליך נשלט מעמדת כוח, וגם אם משהו ישתבש – היא תוכל לשלוט בתהליכים ומצבה הביטחוני והאסטרטגי לא יורע. לנוכח החסמים העומדים כיום בפני ישראל למימוש הסדר כולל עם הפלסטינים בהתאם לפרמטרים החיוניים לה, המתווה המדיני-ביטחוני שגובש במכון למחקרי ביטחון לאומי כולל צעדים התואמים את האינטרסים של ישראל והוא מקדם מבחר אופציות לעתיד – גם בהיעדר פרטנר פלסטיני להסדר קבע – כדי להתקדם להפרדות ולבסס יציבות אסטרטגית לאורך זמן. משם תוכל ישראל לפסוע לפי ראות עיניה ובאופן מדורג ומבוקר לחלופות מדיניות נוספות. המתווה המוצע ינוהל בשאיפה להגיע על פיו להסכמות פנימיות בציבור הישראלי, להבנות עם הקהילה הבינלאומית, עם מדינות ערב הפרגמטיות ועם הפלסטינים עצמם, והוא משקף את נחישותה של ישראל לעצב בעצמה את עתידה. המתווה אינו מציע פתרון מדיני מוחלט אלא דרך ליצירת מציאות אסטרטגית משופרת לישראל, שתאפשר לה לשמר את מרב האפשרויות בידיה.

עקרונות המתווה⁵

מודלריות וגמישות רבה – הוא מאפשר לישראל לבחור כל העת בין מסלולי פעולה חלופיים בהתאם לתנאים המשתנים בסביבתה האסטרטגית, כדי לבצר את ייעודה כמדינה יהודית, דמוקרטית, בטוחה ומוסרית.

חיזוק רכיבי הביטחון – שמירה על חופש פעולה מבצעי בכל שטחי יהודה ושומרון מקו הירדן מערבה, תוך הפחתת החיכוך עם האוכלוסייה הפלסטינית.

שיתוף פעולה עם מנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית על בסיס העיקרון: ככל שפעילותם תגבר, כך יפחית צה"ל את פעילותו המבצעית בשטח הפלסטיני.

עיגון והצגת האינטרסים המדיניים, הביטחוניים והטריטוריאליים של ישראל ביהודה ושומרון לקראת הסדרים עתידיים, וכן שיפור מצבה האסטרטגי של ישראל בהיעדר התקדמות מדינית, דרך הבהרת כוונותיה לקידום עתידי של היפרדות מדינית וטריטוריאלית מהפלסטינים ויצירת התנאים בשטח למציאות של שתי מדינות לשני עמים.

ארגון מחדש של השטח ביהודה ושומרון:

ראשית, ישראל תעביר לרשות הפלסטינית סמכויות ביטחוניות בשטח B, בדומה לאלה שבידיה כיום בשטח A, ותאפשר רציפות בשטח הפלסטיני כך שיווצר מרחב פלסטיני אחיד (A+B). זו תהיה התשתית למדינה הפלסטינית העתידית, ואולי מרחב זה יהפוך למדינה פלסטינית בגבולות זמניים. שטח זה משתרע על קרוב ל-40 אחוזים משטחי יהודה ושומרון, ומתגוררים בו יותר מ-95 אחוזים מהאוכלוסייה הפלסטינית. שנית, ישראל תקצה עד 25 אחוזים משטחי יהודה ושומרון מתוך שטח C לפיתוח תשתיות ופרייקטים כלכליים לעידוד הכלכלה הפלסטינית, ולהעברת שטחים מיושבים בפלסטינים שחרגו מגבולות אזור B לאזור C – לשליטה פלסטינית. יוקדש מאמץ משולב עם הקהילה הבינלאומית להקמת מפעלי תעשייה ואנרגיה ירוקה, מיזמי תירות והיי-טק, בנייה למגורים וכדומה. בשלב הראשון ישראל לא תעביר סמכויות ביטחוניות ותכנוניות לפלסטינים באזורי הפיתוח הללו, אך אלה יהיו "על המדף" ויועברו בהדרגה לרשות הפלסטינית על בסיס תפקוד אפקטיבי ושיתוף פעולה.

שלישית, במרחב הפלסטיני תהיה רציפות טריטוריאלית ותוקם מערכת תחבורה רציפה מצפון הגדה עד לדרומה, כך שיופחת החיכוך היום-יומי בין צה"ל, המתישבים היהודים והאוכלוסייה הפלסטינית, ויוסרו חסמים מהפיתוח הכלכלי הפלסטיני.

לבסוף, ישראל תפעל להשלים את גדר הביטחון, שתסמן גם את תוואי ההיפרדות ואת האינטרסים הטריטוריאליים שלה לעתיד. נוסף על כך, עד 20 אחוזים משטחי יהודה ושומרון יסומנו כמרחב ביטחוני מיוחד בשליטה ביטחונית מוחלטת של ישראל, אשר יכלול את בקעת הירדן עד ציר אלון, צירים ואתרים אסטרטגיים.

אימוץ מדיניות בנייה דיפרנציאלית ביהודה ושומרון – תימשך הבנייה בגושי ההתיישבות, שבנוגע להישארותם בתחומי ישראל קיימת הסכמה ציבורית רחבה, ולעומת זאת תוקפא הבנייה בהתנחלויות מבודדות, שמצויות בעומק השטח, ותבוטל

תמיכת הממשלה בהרחבתן ובהתיישבות בהן. הסוגיה של פינוי יישובים תעלה רק בהקשר של הסדר כולל עם הפלסטינים.

חיזוק התשתית, המשילות והכלכלה של הרשות הפלסטינית – ייעשו פעולות הדרגתיות בסיוע בינלאומי לשיפור תפקודה ולהרחבת סמכויותיה של הרשות. בין היתר יוקצו שטחים באזור C לפיתוח כלכלי ותשתיתי ולבניית בסיס למדינה פלסטינית שתוכל להיות בעתיד מתפקדת ועצמאית.

חיזוק הלגיטימציה ומעמדה הבינלאומי והאזורי של ישראל באמצעות הוכחת רצינות כוונותיה בהתקדמות למציאות של שתי מדינות, וקידום שיתוף פעולה אזורי בהיבט הביטחוני, המדיני והכלכלי-תשתיתי.

ארגון מחדש של שטחי יהודה ושומרון

פתרון לבעיית רצועת עזה אינו תנאי מקדים לקידומה של מסגרת זו. חיוני לגייס מאמצים בינלאומיים בכל דרך אפשרית על מנת לשפר את המצב ההומניטרי ברצועה ולבנייה מחדש של התשתיות באזור, בתמורה להקמת מכניזם בינלאומי שיפעל לעצירת הבנייה הצבאית של חמאס וקבוצות טרור אחרות. על ישראל לקדם נושא זה במקביל ליישום המסגרת בגדה המערבית, וגם באורח עצמאי.⁶ כן על ישראל לפעול ליצירת התנאים שיאפשרו את חידוש שליטתה של הרשות הפלסטינית ברצועת עזה.

מוערך כי ממשל טראמפ בארצות הברית לא ימנע מישראל לקדם כל יוזמה מדינית שהיא תניח על השולחן, וכי הממשל יתמוך בה ובעיקר במתווה המוצג, המשתלב עם רעיונות הממשל להסדר ישראלי-פלסטיני. גם המערכת האזורית משנה את פניה. האינטרסים המשותפים של ישראל עם המדינות המובילות את העולם הערבי הסוני

התלכדו במהלך העשור הנוכחי, בעיקר במאבק נגד האיום הנשקף מאיראן מחד גיסא, ומהאסלאם הסלפי-ג'האדי מאידך גיסא. שיתוף הפעולה האסטרטגי עם המדינות שעומן יש לישראל הסכמי שלום – מצרים וירדן – משגשג בעיקר בתחום הביטחון. מעבר לכך, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות הערביות מפגינות תמיכה בישראל, בניגוד גמור לעבר, ומעוניינות בהתחזקותה כבעלת ברית אסטרטגית במזרח התיכון וכמשקל נגד לאיראן. היחסים אינם רשמיים, אבל ישראל כבר אינה טאבו במפרץ. התקדמות בנושא הפלסטיני תאפשר לכל הקשרים הללו להתנהל ביתר חופשיות ולהשתחרר מהכבלים שעדיין קיימים.

בסופו של דבר, במזרח התיכון ובפרט בסביבה הקרובה של ישראל, התנאים לעולם אינם ולא יהיו מושלמים. תמהיל של סכסוכים ומטעני עבר והווה מכשיל כל ניסיון לשנות מציאות בן-רגע, ונדרשים סבלנות ואורך רוח. בכל זאת, באופן יחסי, ישראל אינה יכולה לקוות למצב טוב יותר שעל בסיסו תקדם מדיניות פרו-אקטיבית לשינוי המצב האסטרטגי בזירה הישראלית-פלסטינית. עכשיו הזמן. בפני ישראל ניצבת הזדמנות ייחודית להקל מעליה את העול הכרוך בשליטה באוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית ולעצב תנאים ליצירת מציאות של שתי מדינות לשני עמים בזירת הסכסוך – תוך צמצום הסיכון להסלמה ביטחונית. המהלך ייעשה באמצעות סיוע לחיזוק הכלכלה, התשתיות והביטחון בשטחי הרשות הפלסטינית. יוזמה ישראלית ומחויבות לפתרון של שתי מדינות יאפשרו לגייס תמיכה בינלאומית ואזורית בצעדים שתנקוט ישראל לקראת השגת הסדר, ובמקביל יאפשרו לה חופש הפעולה למהלכי היפרדות עצמאיים, אם המגעים עם הרשות הפלסטינית לא יישאו פרי.

הערות

- 1 The World Bank, *Economic Monitoring Report to the Ad Hoc Liaison Committee*, September 27, 2018, <https://bit.ly/2AqTTOV>
- 2 **תרחישים בזירה הישראלית – פלסטינית: האתגרים האסטרטגיים והמענים האפשריים**, עורכים: אודי דקל וקובי מיכאל, מזכר 176, המכון למחקרי ביטחון לאומי, תל אביב, 2018.
- 3 ראו: פרסומי **מדד הביטחון הלאומי** של המכון למחקרי ביטחון לאומי, <https://goo.gl/hsLdfJ>
- 4 **מתווה אסטרטגי לזירה הישראלית-פלסטינית**, עמוס ידלין, אודי דקל וקים לביא, המכון למחקרי ביטחון לאומי, תל אביב, 2018.
- 5 **שם**.
- 6 ענת קורץ, אודי דקל, בנדטה ברטי (עורכים), **משבר רצועת עזה: מענה לאתגר**. תל אביב. המכון למחקרי ביטחון לאומי, 2018.